

Barneomsorg og familieforhold – økonomiske ytelser

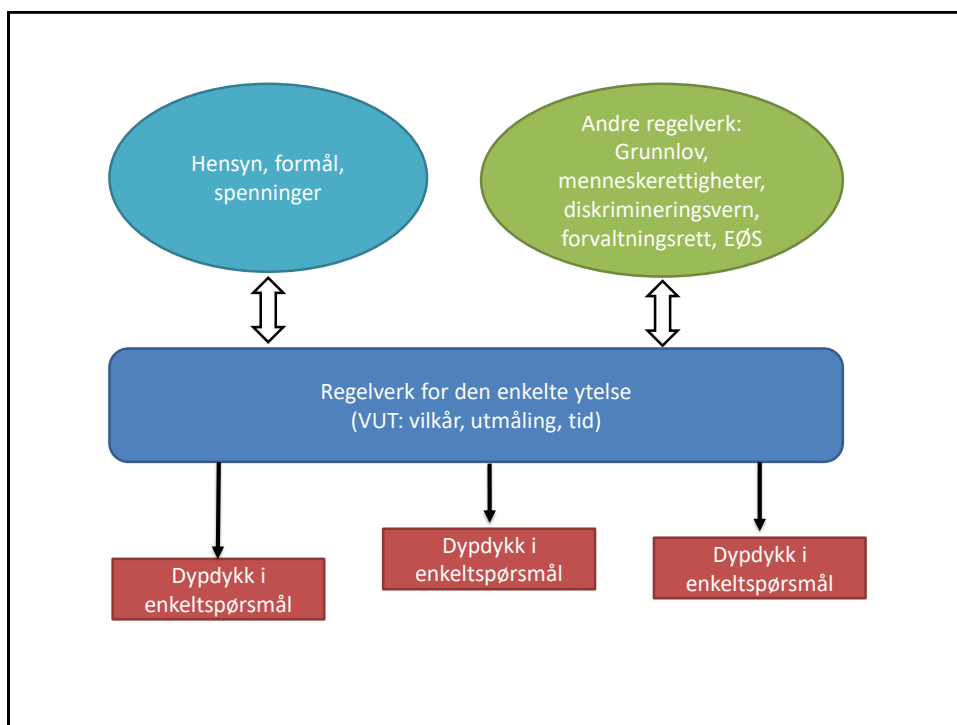
Velferdsrett, JUS2211

26. mars 2019

Professor Ingunn Ikdahl, IOR

Hvilke ytelser – hvilke situasjoner?

Trygdeytelser ved fødsel/adopsjon	Ftrl kap 14 - Foreldrepenger - Svangerskapsenger - Engangsstønad
Trygdeytelser ved aleneomsorg for barn	Ftrl kap 15 - Overgangsstønad - Tilleggsstønad ifm utdanning/ nytt arbeid - Stønad til barnetilsyn for mor/far i arbeid
Kontantstøtte	Lov 41/1998

Noen sentrale hensyn:

- Sikre livsopphold, ftrl § 1-1(1)
- Utjevning, ftrl § 1-1(2)
  - Fremme likestilling (jf. diskrimineringsvern)
- Arbeidslinja, ftrl § 1-1(3)
- Fremme integrering?
- Redusere trygdeeksport (jf. EØS)?

Ytelser ved fødsel/adopsjon

Trygdeytelser til livsopphold ved fødsel/adopsjon	Ftrl kap 14 - Foreldrepenger - Svangerskapspengene - Engangsstønad
Trygdeytelser til livsopphold ved aleneomsorg for barn	Ftrl kap 15 - Overgangsstønad - Tilleggsstønad ifm utdanning/ nytt arbeid - Stønad til barnetilsyn for mor/far i arbeid
Kontantstøtte	Lov 41/1998

Ytelser til livsopphold ved svangerskap, fødsel og adopsjon

- Ftrl kap. 14 (og rundskriv)
- Oversikt over ytelsene:
  - **Svangerskapspengene**: kvinnen må slutte i arbeid mens gravid, pga hensynet til fosteret (ftrl § 14-4)
  - **Foreldrepenger**: starter 3-12 uker før fødselen, fortsetter etterpå (før kalt *fødselspengene* og *adopsjonspenger*)
  - Begge forutsetter tilknytning til arbeidslivet. Ellers kan man få **engangsstønad** (ftrl § 14-17)
- Forholdet til arbeidsmiljøloven:
  - Rett til penger vs rett til permisjon

Rettslige spørsmål

1. **Vilkår** for å ha krav på ytelsen
2. **Utmåling**: størrelsen på ytelsen
  - Knyttet til inntekt? Til utgifter? Fast beløp?
3. **Tidspunkt**: uttaket. Når, hvor lenge?

Vilkår for rett til foreldrepenger:

- Tre grupper av vilkår:
  1. Fått barn, § 14-5
  2. Arbeidstilknytning på forhånd, § 14-6
  3. Omsorg og annen aktivitet etterpå, §§ 14-10 og 14-13
    - Omsorg for barnet
    - Ikke annet arbeid?

Vilkår for foreldrepenger:

1. Fått barn, § 14-5

- Fødsel, § 14-5(1)
- Adopsjon, § 14-5(1, 3)
  - Barnets alder, stebarnsadopsjon
- Foreldreansvar ved dødsfall, § 14-5(2)
  - jf barneloven §§ 38, 63 og 43
- Surrogati?
  - Fastsatt farskap → rett til foreldrepenger
  - Far som aleneforsørger – eller tidlig stebarnsadopsjon?

Vilkår for rett til foreldrepenger:

2. Arbeidstilknytning, § 14-6

- **Yrkesaktiv** i **seks av de ti** siste månedene før uttak av foreldrepenger tar til
- Hva likestilles med «yrkesaktivitet»?
  - Perioder med dagpenger, sykepenger, stønad ved barns sykdom, arbeidsavklaringspenger eller foreldrepenger, 2. ledd
  - Militærtjeneste m.m., 3. ledd

Vilkår for rett til foreldrepenger:

2. Arbeidstilknytning, § 14-6

- Skjæringstidspunktet: når vedkommendes «uttak av foreldrepenger tar til». Om dette: § 14-10
- Mor:
  - ved fødsel: når hennes stønadperiode starter, § 14-10(1)
    - 3-12 uker før fødsel (det er lov å velge strategisk!)
  - Ved adopsjon: må oppfylle dette før omsorgen overtas, § 14-6(1)3.pkt
- Far:
  - Vilkåret må være oppfylt når hans stønadperiode starter
- *Hvorfor forskjell på far og mor ved adopsjon? Dom LA-2008-070679: ulovlig kjønnsdiskriminering?*
- Inntektskrav: Beregningsgrunnlag minst ½ G, § 14-7(1)3. pkt

Vilkår for rett til foreldrepenger:

3. Omsorg og aktivitet, § 14-10

- Positivt angitt: Mottakeren skal ha **omsorgen for barnet**, § 14-10 (4):
  - Hvis barnet **dør** i stønadperioden: rett til foreldrepenger i 6 uker etter dødsfallet, jf § 14-9 (6)
  - Hvis **barnevernet** overtar omsorgen for barnet, faller retten til foreldrepenger bort
- Gjelder ikke for moren de **første 6 ukene** etter fødsel, § 14-10 (4) 2. pkt

Vilkår for rett til foreldrepenger:

3. Omsorg og aktivitet, § 14-10

- Negativt angitt: Mottakeren skal **ikke være i arbeid**, § 14-10(5)
- Ved fulltidsarbeid: Hva skjer med foreldrepengene?
  - tas ut av den andre forelder
  - utsettes, § 14-11(1)b
  - Ellers: faller bort, § 14-10(7)
- Ved deltidsarbeid:
  - kan ta gradert uttak, § 14-16

Vilkår for rett til foreldrepenger:

3. Omsorg og aktivitet

- **Fars foreldrepenger og mors aktivitet**, § 14-13
- Far kan bare motta foreldrepenger hvis mor...
  - Går ut i arbeid
  - Tar offentlig godkjent utdanning på heltid (e.l.)
  - Tar offentlig godkjent utdanning i kombinasjon med arbeid som i sum gir heltid
  - Er syk/skadet, innlagt på helseinstitusjon
- Men husk:
  - Hvis mor jobber deltid, kan far få gradert uttak, § 14-13(2,3)
  - Og kravet gjelder ikke fedrekvoten, §§ 14-13(6), 14-12(2)
- Er dette lovstridig diskriminering?

Vilkår for rett til foreldrepenger: 3. Omsorg og aktivitet

- **Fars foreldrepenger, mors aktivitet og diskrimineringsvern**
- EU-rett:
  - Direktiv
  - Maistrellis-saken, C-222/14
- Norge: EØS-rett
  - Men: TRR-2015-1542
- ESAs uttalelse høsten 2017
  - 193/17/COL
- Veien videre?

Rettslige spørsmål - foreldrepenger

1. **Vilkår** for å ha krav på ytelsen
  - Fått barn
  - Yrkesaktivitet før
  - Omsorg etterpå
2. **Utmåling**: størrelsen på ytelsen
3. **Tidspunkt**: uttaket. Når, hvor lenge?

Foreldrepenger: Utmåling og tid

- Beregning av ytelsen
- Stønadstidens lengde
  - Total stønadstid: Full eller redusert sats
  - Fleksibelt uttak: Gradering, utsettelse, maksimumsgrense
- Fordeling mellom foreldrene

Beregningsgrunnlaget for ytelsen § 14-7

- Samme regler som for sykepenger, 1. ledd
- Selvstendig næringsdrivende: mer gunstig enn sykepenger:
  - Tidligere 65 % (som ved sykepenger)
  - Nå 100%, 1. ledd, 2. pkt
- Inntekt over 6 G regnes ikke med
- Individuell beregning for hver av foreldrene

Total lengde på permisjonen: Full eller redusert sats?

- Sammenhengen mellom stønadssatsen og stønadsperiodens lengde:
  - Full sats (100% av beregningsgrunnlaget)
  - Redusert sats (80%) → lenger periode
- Valgfritt, men:
  - samme for hele perioden
  - samme for begge foreldre (§14-9, 3. ledd)

Stønadsperiodens lengde ved fødsel § 14-9(1)

- Større utbetaling ved full sats:
- Full sats: 49 uker (245 dager)
- Redusert sats: 59 uker (295 dager)
- 10'000kr * 49 uker = 490 000 kr
- 8'000kr * 59 uker = 472 000 kr
- Dvs: lønner seg økonomisk å ta full sats + ulønnet permisjon (jf aml) i 10 uker...
  - Men...

Telia N 11:24 57% nrk.no

NRK Troms

Tips oss Send inn bilder Facebook og Twitter

Havnet på sosialen etter NAV-råd

Reglene rundt sykepenger er både komplisert og urettferdig, mener trygdeekspert. En alenemor som etter råd fra NAV tok permisjon mens hun ventet på barnehageplass, fikk en kraftig økonomisk smell.

Oddveig Jensen fra Kirkenes tok imot råd fra NAV om å gå ut i ulønnet permisjon mens hun ventet på barnehageplass til sitt yngste barn. Nå lever hun på sosialstønad og barnetrygd.

FOTO: BILDEMONTASJE

Uttak av foreldrepenger: Stor fleksibilitet

- Man velger altså full sats (49 uker) eller redusert sats (59 uker):
  - Når skal dette tas ut?
  - Hovedregel: må tas sammenhengende, § 14-10(7)
- Unntak:
  - Utsatt uttak, § 14-11
  - Gradert uttak, § 14-16
  - Makstid, § 14-10(3)

Fleksibilitet i uttaket: **Utsettelse**

- Utsatt stønadsperiode (etter 6 uker), § 14-11
  - Lovbestemt ferie (a)
  - Fulltidsarbeid (b)
  - Helt avhengig av hjelp til å ta seg av barnet, evt innlagt i helseinstitusjon (c, d)
- Må søke om dette!
  - Typisk situasjon:
    - Mor tar ulønnet permisjon etter sin del av foreldrepengene, far skal ta senere.
    - Far må da søke om utsettelse av sin del - senest siste dag av mors permisjonstid

Fleksibilitet i uttaket: **Gradert uttak**

- Gradert uttak ved delvis arbeid, § 14-16:
  - Stønaden reduseres med det stillingsbrøken utgjør. Stønadsperioden forlenges tilsvarende (4)
  - Kan benyttes av både mor og far (3)
    - Også samtidig
  - Må foreligge skriftlig avtale med arbeidsgiver om delvis arbeid (5)
  - Ikke 3 siste uker før fødsel og første 6 uker etter (2)

Fleksibilitet i uttaket: Grensen

- Absolutt grense, § 14-10 (3):
  - 3 år etter fødsel eller overtakelse av omsorg for adoptert barn
  - Eller: Når stønadsperiode for nytt barn starter
- Ikke mulig å motta foreldrepenger etter dette
- Situasjoner lovgiver ikke tenkte på?

Fordeling av stønadsperioden:

Fedrekvote og mødrekvote, § 14-12

- Noen uker forbeholdt hver forelder, av de totalt 49/59 ukene
  - Må tas av denne forelderen, ellers tapt
  - Omtrent tredeling (når mors 3 uker før fødsel holdes utenfor):
    - Full sats: $15 + 15 + 16 = 46$
    - Redusert sats: $19 + 19 + 18 = 56$
- Startet som «pappakvote» i 1993
  - Fra 2012: tilsvarende mødrekvote
  - Like lang: 6 uker etter fødsel + 9/13 «frie» uker
  - (De tre ukene før fødsel holdes utenfor)
- Unntak:
  - Forelderen er helt avhengig av hjelp til å ta seg av barnet pga sykdom e.l. § 14-12(3)
  - Forelderen er alene om omsorgen, § 14-15

Foreldre fortviler over ny permisjonsordning

LILLEHAMMER (NRK): Goro Rykhus (33) tvinges til å ta fri uten lønn for å være hjemme med datteren Ragna. Flere partier som stemte for ordningen er nå skeptiske.

Ragnhild Moen Holø • for én time siden

IKKE KLAR: Seks måneder og fire uker etter fødsel skulle egentlig Goro Rykhus gått tilbake i jobben som lærer, men må isteden ta ulønnet permisjon fordi samboer Ole Martin ikke har mulighet til å ta sin del nå. – Dessuten ammer jeg fortsatt fire ganger hver natt, og ser ikke helt hvordan det skulle latt seg kombinere med full jobb, sier hun.

Fordeling av stønadsperioden Fedrekvote og mødrekvote, § 14-12

- Omdiskutert:
  - Skal staten bestemme innad i familien?
  - Kan menn være borte fra arbeidet i lange perioder?
- Hvorfor bør fedre ta permisjon? Hensynet til ...
  - ...barnet
  - ...faren
  - ...moren
- Hvordan få fedre til å ta permisjon?
  - Fedrekvote: fra 1993

Å kombinere arbeidsliv og fedrekvote

- «Kan jeg være borte fra jobben i femten uker?»
- 15 uker = 75 dager
  - Permisjon 3 dager i uken i 25 uker
  - Jobbe 70% i 50 uker
  - Kombinasjoner av dette
- Forholdet til mors arbeid/nærvær:
  - Mor kan være hjemme: §§ 14-12(2)1.pkt, 14-13(6)
  - Mor kan ta gradert uttak: §§ 14-16, 14-12(2)2.pkt

Aleneomsorg

Trygdeytelser til livsopphold ved fødsel/adopsjon	Ftrl kap 14 <ul style="list-style-type: none"> - Foreldrepenger - Svangerskapspengene - Engangsstønad
Trygdeytelser til livsopphold ved aleneomsorg for barn	Ftrl kap 15 <ul style="list-style-type: none"> - Overgangsstønad - Tilleggsstønad ifm utdanning/ nytt arbeid - Stønad til barnetilsyn for mor/far i arbeid
Kontantstøtte	Lov 41/1998

Stønad til enslig mor eller far: Ftrl kap. 15

- Kommunal «morstrygd» innført 1919, etter hvert inn i folketrygdens system
  - Kjønnsnøytral fra 1981
- Omdiskuterte ytelser, særlig tidligere:
  - Oppfordret til seksuelt samkvem utenfor ekteskap
  - Lettere å skille seg
  - Stimulerte ikke til å ta seg arbeid
- Formålsbestemmelsen, § 15-1:
  - «Formålet med stønad etter dette kapitlet er å sikre inntekt for medlemmer som har aleneomsorg for barn, og å gi disse medlemmene midlertidig hjelp til selvhjelp slik at de kan bli i stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid.

Ulike typer stønad til enslig mor/far

- **Felles vilkår:** §§15-2 til 15-4
  - Forutgående medlemskap § 15-2
  - Opphold i Norge § 15-3
  - Enslig med aleneomsorg § 15-4
- **Særlige vilkår** for den enkelte ordning:
  - Overgangsstønad, §§ 15-5 til 15-9, 15-13
  - Tilleggsstønader: skolepenger, flytting m.v. § 15-11
  - Stønad til barnetilsyn for foreldre i arbeid, § 15-10
- Sanksjonsregler § 15-12

Vilkår: **Enslig** far eller mor, § 15-4(3)

- Må være «ugift, separert eller skilt»
  - Heller ikke gift med en annen enn barnets andre forelder
- Faktisk separasjon i noen tilfeller godtatt (3. pkt)
  - Samlivet rent faktisk opphørt, og
  - Ekteskapet krevd oppløst: søknad om separasjon eller sak reist for domstolene
- Ikke samboer (2. pkt)
  - «ekteskapslignende forhold i en felles husholdning uten felles barn»
- Bortfaller dersom nytt barn med samme partner (4. pkt)
- Det er søkeren som har bevisbyrden (5. ledd), jf LG-2013-49179

Vilkår: **Aleneomsorg** for barn, § 15-4(4)

- Aleneomsorg:
  - Varig **klart mer** av den **daglige omsorgen** enn den andre forelder
- «Daglig omsorg»:
  - mat, stell, klær etc
  - Hvordan de deler utgiftene, er uten betydning
- Hva er «klart mer»?

Vilkår: **aleneomsorg** for barn, § 15-4(4)

- «Klart mer» enn den andre av foreldrene:
  - Oppfylt hvis den andre bare har *vanlig samvær* etter barneloven, se bl. § 43
  - Ikke oppfylt hvis *delt omsorg* (bor vekselvis hos foreldrene i tilnærmet like lange perioder)
- Mellom dette: må vurderes konkret
  - Trygderetten har sagt at det er nok å ha 60 % av omsorgen, dvs samvær opptil 40 %
- Ikke bare *avtalt* samvær, også hva som skjer i praksis

Aleneomsorg?

Unntak ved «**nære boforhold**», § 15-4(4)2. pkt

- Visse nære boforhold → Ingen av foreldrene er alene, uavhengig av samværsordning!
- § 1-5(4): «To personer som bor i **samme hus**, regnes som samboerpar selv om de bor i hver sin del av huset. Det kan gjøres unntak for personer som bor i hver sin boenhet i et hus med mer enn fire selvstendige og klart atskilte boenheter. To personer som **vanligvis** har felles bolig, regnes som samboerpar selv om de midlertidig bor atskilt.»
- «eller **andre nære** boforhold»
  - Samme gårdstun? Samme flermannsbolig? Hus svært nær hverandre?
  - «Forskrift om stønad til enslig mor eller far etter ftrl kap 15»

Overgangsstønad

Spesielle vilkår, § 15-5

- Tre alternative situasjoner (1.ledd):
  - Midlertidig ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid pga omsorgen, eller
  - Trenger omstillingstid for å få seg arbeid, eller
  - Trenger utdanning for å få seg arbeid
- Barnets alder: hovedregel under 8 år (2.ledd)
- Ikke like etter selvforskyldt arbeidsledighet, (3.ledd)
  - «rimelig grunn» til å si opp?
  - 6 mnd

Overgangsstønad:

Krav om yrkesrettet aktivitet, § 15-6

- Begrunnelser: Viktig med tilknytning til arbeidslivet. Aktivitet gir bedre økonomi på sikt. Bedre integrering for innvandrerkvinner
- Kravet inntreer når barnet er ett år (1. ledd)
- Kravet oppfylles ved (1. ledd)
  - Være i arbeid på minst halv tid
  - Være reell arbeidssøker
  - Være i utdanning på minst halv tid, som NAV godkjenner som «nødvendig og hensiktsmessig»
  - Etablere egen virksomhet
- Unntak:
  - 4. ledd: barn som krever særlig tilsyn, § 15-8(3)
  - 5. ledd: egen eller barns sykdom; mangler ordning for barnetilsyn

Tidsperioden for overgangsstønad

§15-8

- Ordinær stønadsperiode (første ledd): max 3 år
  - Nytt barn: inntil 2 mnd før fødsel
  - Nytt barn: frem til rett til barnehageplass
- Utvidelse ved **utdanning**: opptil 2 evt 3 år ekstra (annet ledd)
- Utvidelse ved **barn som krever særlig tilsyn** (tredje ledd)
  - Inntil barnet fyller 18 år
  - Dokumentasjon: barnets tilstand, årsakssammenheng
- Utvidelse av løpende periode:
  - Inntil 2 år ved **forbigående sykdom** (fjerde ledd)
  - Inntil 6 mnd ekstra i noen typer **ventetid** (femte ledd)

Overgangsstønad, størrelse

- § 15-7: fast beløp på 2,25 G i året
  - $2,25 \times 96\,883 \text{ kr} = 217\,986 \text{ kr}$
- Forholdet til annen «inntekt»:
  - Regler i §§ 15-9 og § 15-13
  - Alltid lønnsomt å arbeide!

Kontantstøtte, lov nr. 41/1998

- Formål, § 1: Gi småbarnsforeldre valgfrihet
  - *Arbeidslinja?*
- Vilkår, § 2:
  - Ikke (eller bare delvis) benytte barnehageplass som får statlig driftstilskudd
    - Kreves ikke at foreldrene er hjemme og selv gir barnet omsorg
    - Kreves ikke at man har søkt barnehageplass
  - Barnet må være under 2 år
  - Barnet må være «bosatt i riket»
    - *EØS?*
- Mottaker, § 3:
  - Ytes til «den som barnet bor fast hos»
  - Mottakeren må være «bosatt i riket». *EØS?*
  - Mottakeren må ha vært medlem i folketrygden minst fem år (nytt 2.pkt)
    - *Integrering?*
    - *EØS?*
- 7500 kr pr måned
  - Reduseres dersom man har deltids plass i barnehage, § 7 tredje ledd

Debatten rundt jussen: Politikken og kommentarfeltene

- Regjeringsplattformen 2013 (H+FrP): **«Vurdere tiltak som kan begrense og stanse trygdeeksport, men innenfor de internasjonale avtalene Norge er bundet av.»**
- «Hvorfor i all verden skal folk få gratis penger fra staten, enda de ikke bor i Norge??? Disse mødrene til barna som er hjemme i Polen med sine barn, har da **ingen verdens ting** med den norske velferdsstaten å gjøre..»
- «ja nå må norge slutte å sende penger ut av landet i **blind naivitet**, norge har blitt verdens **velferds-melkeku**, vi blir **rundstjelt** av disse som utnytter systemet.»

Tallene: NAVs statistikk for 2015

- Utbetalinger til utlandet utgjorde 1.7%
- De enkelte ytelsene:
  - Kontantstøtte 46 mill.
  - Barnetrygd 200 mill.
  - Alderspensjon 3781 mill.
- Andel til utenlandske statsborgere:
  - Kontantstøtte 85 %
  - Barnetrygd 75 %
  - Alderspensjon 27 %

Fri bevegelighet av personer

- **Forordning** 883/2004 om koordinering av trygdeordninger
- Preambelen 1: «Reglene om koordinering av de enkelte medlemsstaters sosiale trygdeordninger er en del av den **frie bevegeligheten for personer**, og skal bidra til å bedre arbeidstakernes levestandard og arbeidsvilkår»
- **Koordinering** er noe annet enn harmonisering!

Fri bevegelighet av personer

- 4 hovedprinsipper:
- Likebehandling (art. 4)
- Sammenlegging (art. 6)
- Eksport (art. 7)
- Pro rata (kap. 5)

Hvilket lands rett kommer til anvendelse?

- Kun ett lands lovgivning (art. 11 nr. 1)
- Hovedregel: landet man «arbeider» i (art. 11 nr. 3)
- Noen særtilfeller:
  - Utsendte arbeidstakere: max 24 mnd landet man sendes fra
  - Diplomat: den administrasjonen man arbeider FOR
  - Ikke yrkesaktiv: der man er bosatt
  - Student: det landet som gir studiefinansiering

Gjennomføring i norsk rett:

- Forskrift om inkorporasjon av trygdeforordningene i EØS-avtalen av 22.juni 2012 nr. 585, § 1 annet ledd:
- «Bestemmelsene i **følgende lover** fravikes i den utstrekning det er nødvendig i henhold til bestemmelsene nevnt i **første ledd.**»
- «**Følgende lover**»: viser bl.a. til Folketrygdloven, Kontantstøtteloven og Barnetrygdloven
- **Første ledd** viser bl.a. til forordning 883/2004

Grensekryssende familieliv

- Hva betyr EØS for norske ytelser til familier, når familielivet krysser grenser?
- Når man skal tolke de norske reglene om *kontantstøtte*, påvirkes disse av forordningens kap. 8 om «familieytelser»
- (Mens *foreldrepenger* behandles etter reglene for sykepenger, jf forordningens kap. 1)

To hovedspørsmål:

Forordningens system
for familieytelser:

- Hvem kan kreve
norske ytelser?

Betydningen for
tolkning av norsk
lovgivning:

- Når må lovteksten
fravikes?

Forordningens system

Kontantstøtte?

Norge

Polen

Forordningens system

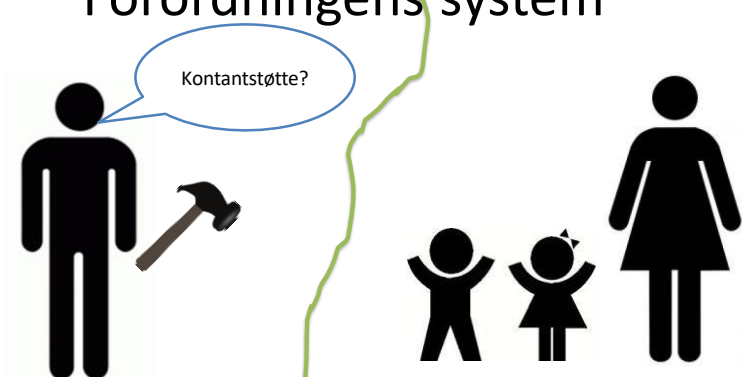

Kontantstøtte?

Koordinering, ikke harmonisering

- Er Norge det «kompetente land» for far?
- Art 11.3: Hvor arbeider han?

Forordningens system

Kontantstøtte?

Koordinering, ikke harmonisering

- Er Norge det «kompetente land» for far?
- Art 11.3: Hvor arbeider han?
- Fyller far vilkårene norsk regelverk stiller opp?

Norsk rett: Bostedskravet

- Kontantstøtteloven § 2: barnet «bosatt i riket»
- Forskrift: lovene «fravikes i den utstrekning det er nødvendig» ihht forordningen
- Leses som: barnet «bosatt i et EØS-land»
- (Kan bostedskrav tillates? Finnmarkstillegget til barnetrygden
  - Sak E-3/05 (2006):
  - indirekte forskjellsbehandling...
  - ...men likevel lovlig: tilstrekkelig rettferdiggjort
  - ordningen kunne bestå

- Takk for i dag – lykke til!